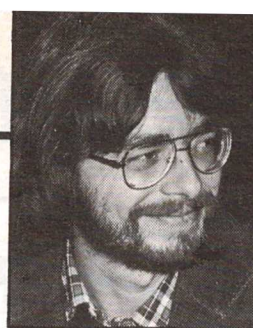

drs. ir. A. Dreimuller
drs. A. van Hooren

restauratie

Als voorbeeld België

Nieuw beleid Rijksdienst monumentenzorg nodig

Over één ding zijn de critici van de decentralisatienota monumentenzorg het eens; „het is geweldig dat die er nu eindelijk is, maar hij stelt niets voor. Het is een begin”. Dat de nota die indruk achterlaat is verklaarbaar als we weten dat de schrijver een personeelslid is van de Rijksdienst voor de monumentenzorg. Als decentralisatie alleen zou betekenen dat werkzaamheden van de Rijksdienst verplaatst worden naar gemeenten, heeft dat gevolgen voor de werkgelegenheid. En daar zijn ze in Zeist beducht voor. Toch hoeft dat niet. Er is nog genoeg te doen. Dat leert de decentralisatie van de monumentenzorg in België. Een voorbeeld voor „onze” Rijksdienst?

In de nota over de toekomst van de monumentenzorg, is aandacht besteed aan de positie van de Rijksdienst voor de monumentenzorg. De minister gaat ervan uit dat de herziening van taken en bevoegdheden organisatorische gevolgen zal hebben voor het met de uitvoering van het monumentenbeleid belaste apparaat. De aard en omvang van de huidige uitvoeringstaken zullen enigszins afnemen, maar anderzijds zal meer aandacht worden besteed aan zaken als de inventarisatie van jongere monumenten, aan systemen van beheersing, het opstellen van beheersplannen voor grote monumenten en aan functie-onderzoek ten behoeve van hergebruik. Voornemens genoeg. Hoe een en ander moet worden uitgewerkt blijft vooralsnog onduidelijk. Het lijkt erop dat op dit moment vooral wordt gerekenedeneerd vanuit de bestaande situatie, waarbij de dienst voorzichtig enigszins wordt aangepast aan de nieuwe situatie. Van een duidelijk beleid, een duidelijk doel voor de Rijksdienst en voor de monumentenzorg lijkt op dit moment nog geen sprake. Wilfried de Pree heeft in de uitgebreide commissievergadering over de monumentennota hierover vragen gesteld aan de minister. Het was tekenend dat Brinkman het antwoord schuldig moest blijven. Hij kwam

niet verder dan dat het, volgens hem, voor iedereen duidelijk moest zijn. Namelijk monumenten behouden, en dat je dat niet meer op hoeft te schrijven. Uiteraard is dat een doelstelling, maar waar De Pree op doelde en waar velen al lange tijd om vragen, is een visie over de wijze waarop dat het beste kan worden bereikt. Het beschikbaar stellen van een ruime portemonnee met geld en het vertellen hoe je die wilt verdelen is dan niet genoeg. Een visie is hoog nodig. Niet alleen voor de monumentenzorg, maar ook voor het onherroepelijk inkrappende takenpakket van de Rijksdienst.

Op dit moment zit de Rijksdienst als een spin in het web. Zij verzorgt het aanwijzen van gebouwen als monument, beoordeelt restauratieplannen, verstrekt subsidies en stelt de omvang daarvan vast, handelt de administratieve procedure af en besteedt aandacht aan kennis onderhoud, het verzamelen van gegevens en voorlichting. Voor het eerste deel – welke gebouwen krijgen het predikaat „monument”, hoe mogen ze worden veranderd en hoeveel subsidies heeft de staat ervoor over – zijn er de ideeën van Jessurun, de directeur van de dienst. Hij stelt in het jaarverslag 1981 van de dienst voor, het monumentenbestand niet te delen, maar de tot

het instrumentarium behorende bevoegdheden te verdelen over de gemeenten en het Rijk. Hij rekt erop dat de dienst door haar deskundigheid een belangrijke sturende rol kan blijven spelen en met uitzondering van de grotere steden – die zelf de vergunningsprocedure gaan verzorgen – heeft hij van Brinkman daarin gelijk gekregen.

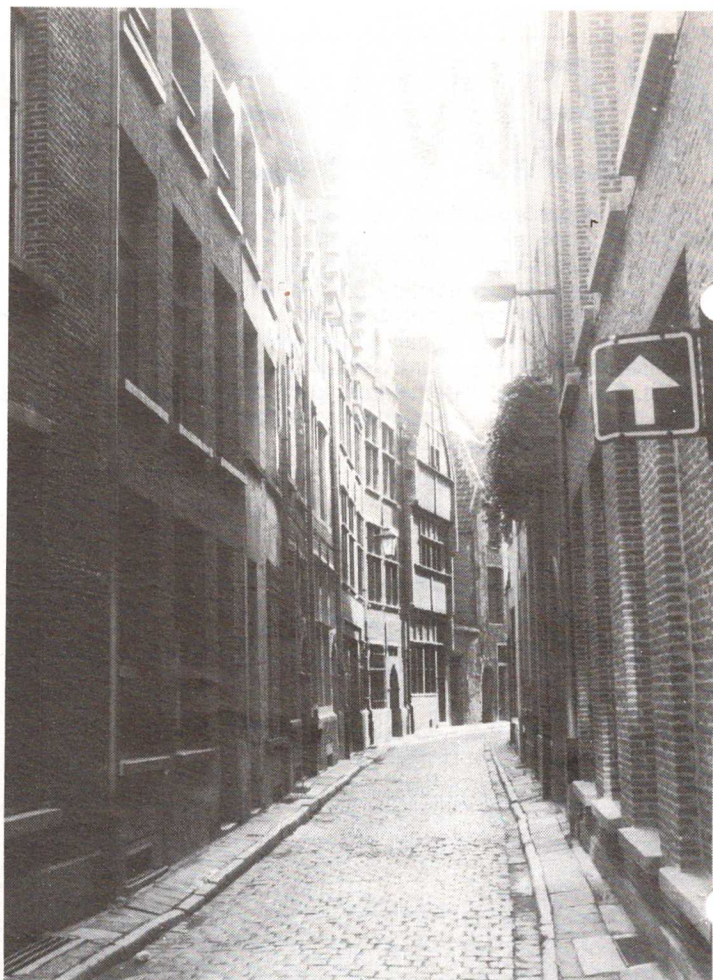
Angst

Een voorzichtige aanpak die begrijpelijk is. We staan namelijk op een cruciaal punt in de ontwikkeling van de monumentenzorg. We moeten bedenken dat de monumentenzorg ongeveer een eeuw geleden is begonnen, als reactie op een haast barbaarse manier waarop met ons cultureel erfgoed, werd omgesprongen. Alle bescherming ontbrak

Stadsvernieuwing en monumentenzorg gaan in België samen. (Foto: Antwerpen)

en iedereen kon met oude gebouwen doen en laten wat hij wilde, en deed dat ook. Er is meer dan een halve eeuw gevochten voor erkenning en een wettelijke basis. De angst dat door te decentraliseren die verworvenheden weer verloren gaan is groot. Het is echter in de afgelopen twintig jaar gebleken dat een centraal beleid een averechts effect heeft. Door de centrale belangenbehartiging wordt de inventiviteit en de bereidheid om een dergelijk beleid te steunen langzaam om zeep gebracht. Dit blijkt vooral uit de studie die door de Leidse Universiteit is uitgevoerd naar het effect van de aanwijzing van beschermde stads- en dorpsgezichten.

Het vreemde is ook dat veel mensen die centrale bescherming niet willen. Uit gesprekken blijkt dat iedereen monumentenzorg het liefst geïntegreerd ziet in het groeiproces van steden en dorpen. Iedereen moet als het ware de waarde van deze gebouwen als vanzelf erkennen en er dienovereenkomstig mee omgaan.

Die situatie is alleen te bereiken als de vrijheid om naar eigen inzicht te handelen ook wordt gegeven. Het probleem is dan echter dat daarmee ook de ruimte ontstaat voor ongewenste ontwikkelingen, zoals rigoureuze verbouwingen of zelfs sloop. Dat risico durven nemen is de kern van de problematiek op dit moment.

Voor de Rijksdienst komt bij dit probleem nog de moeilijkheid dat zij werk kwijtraakt en niet direct weet hoe zij dat moet opvangen. Een afslanking van de dienst is dan niet uitgesloten. Dat is niet nodig. In de monumentenzorg nieuwe stijl, zoals wij die nu gestalte zien krijgen, is wel degelijk plaats voor een centrale dienst. Nog afgezien van het vaststellen, verdedigen en verdelen van het centrale budget, de registratie van restauratie-activiteiten, het onderhoud, zal begeleiding noodzakelijk blijven. Niet alleen in de zin van gevraagde en ongevraagde adviezen, maar vooral in de zin van voorlichting en bewustmaking.

Belgisch Limburg

Om dit laatste toe te lichten gaan we onze zuidelijke grens over naar Belgisch Limburg. Daar is sinds 1969 de Provinciale Dienst voor het Kunstpatrimonium actief. Deze dienst, die alleen in de provincie Limburg voorkomt staat buiten de restauraties, in die zin, dat het geen gebouwen aanwijst voor plaatsing op een lijst, geen restauraties technisch beoordeelt en subsidies beschikbaar stelt. Dat gebeurt in België centraal vanuit Brussel.

Voor de Provinciale Dienst voor het Kunstpatrimonium is het gemis aan deze activiteiten geen enkel probleem en wordt het door het hoofd van de dienst - C. G. De Dijn - eerder als een voordeel ervaren. Doordat de Provinciale Dienst voor het Kunstpatrimonium geen bemoeienis heeft met feitelijke restauraties, krijgen de activiteiten van deze dienst een neutraal karakter en kan zij de taken die zij zich stelt onverdacht uitvoeren.

Deze taken zijn het op het gebied van de gebouwde omgeving stimuleren, begeleiden en coördineren van gemeentebesturen en particulieren. Hoewel de dienst oorspronkelijk in het land is geroepen voor het behoud en herstel van het cultureel erfgoed in Belgisch Limburg (roepend en onroerend), heeft zij

zich van het begin af aan op een breder terrein gericht. Centraal staat het streven de samenleving bewust te maken van de waarden van de gebouwde omgeving.

De dienst staat voor de realisering van zijn doelstelling slechts een beperkt budget ter beschikking, zeker in vergelijking met Nederland. Bovendien is het aantal beschermde monumenten in België ongeveer een tiende van dat in Nederland. Het werkkterrein valt daarom voornamelijk buiten de sfeer van beschermde gebouwen.

Aangezien machtsmiddelen en geld ontbreken is naar andere wegen gezocht. De Provinciale Dienst voor het Kunstpatrimonium is enkele jaren geleden voor Belgisch Limburg gaan inventariseren, waar de knelpunten van een op behoud en vernieuwing gericht beleid van gemeenten liggen.

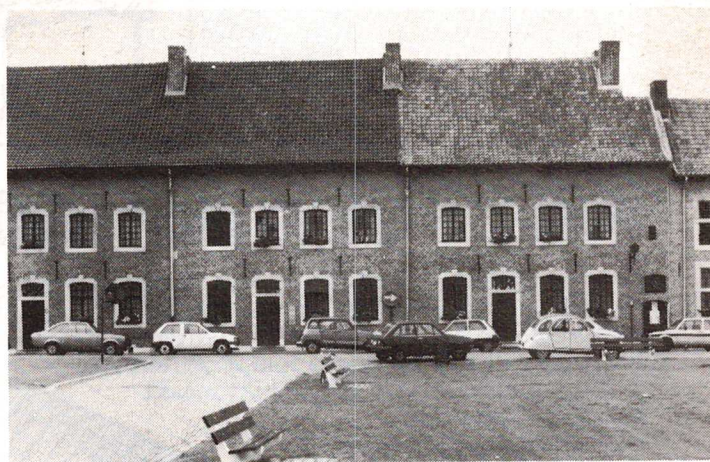
Dit heeft geleid tot een nota, waarin niet de monumentenzorg centraal staat, maar waar het gaat om stadsvernieuwing¹⁾. Duidelijk werd dat er vooral bij de kleinere gemeenten een tekort aan kennis bestond, meer nog dan dat de financiën ontbraken. De dienst heeft toen besloten kennis te bundelen en beschikbaar te stellen aan de gemeenten.

Dit gebeurt door een team mensen die gemeenten assisteren bij het maken en uitvoeren van vernieuwingsplannen. De opzet is dat de gemeenten en de bevolking om die bijstand vragen. De vraag om hulp wordt gestimuleerd door een voorlichtingsprogramma²⁾.

Ten slotte is de hulp gericht op het overdragen van kennis op de ambtenaren van de hulpvragende gemeenten. Kortom de Provinciale Dienst voor het Kunstpatrimonium tracht met voorlichting de noodzaak van stadsvernieuwing - en monumentenzorg - over te brengen. Vervolgens helpt en leert de dienst de gemeenten hoe dat kan. Slogan van de dienst is, dat niet de historische waarde, maar de tegenwoordige waarde van monumenten het behoud moet rechtvaardigen.

Huisvestingsbeleid

De opstelling van de dienst blijkt uit al haar daden. Een voorbeeld is het huisvestingsbeleid. Daartoe heeft zij zelf vervallen monumenten in de Begijnhof in Sint-Truiden aangekocht en deze herstelt (zie foto).

Begijnhof in Sint-Truiden.

Op zich niets bijzonders, echter noch aan de buitenzijde noch intern is de structuur van de gebouwen en het Begijnhof aangetaast, zodat als de dienst de panden weer verlaat, de oorspronkelijke functie van de panden - wonen - weer mogelijk wordt. Door het betrekken van de mensen van de Begijnhof bij deze activiteiten is bovendien bereikt dat ook andere gebouwen van de Begijnhof in de zelfde stijl zijn verbeterd (zonder steun van de overheid).

Een ander voorbeeld is het Gallo-Romeins museum in Tongeren, waarvan de leiding sinds kort ook bij de Provinciale Dienst voor het Kunstpatrimonium is ondergebracht. Het museum wordt gereorganiseerd, waarbij het streven erop is gericht het museum een centrale plaats te laten innemen in Tongeren. Niet alleen door het museum eenvoudiger toegankelijk te maken en deel te laten uitmaken van wandelroutes, maar ook door in het museum aan die zaken aandacht te besteden, die op dat moment actueel zijn in Tongeren. De dienst hoopt door een bijdrage te leveren aan de problemen van de stad de aandacht op zich te vestigen en zo ook haar eigen doelstelling te verwezenlijken, namelijk meer mensen in het museum te krijgen.

Door de situatie gedwongen is de Provinciale Dienst voor het Kunstpatrimonium tot het hier geschetste beleid gekomen. Geld en wettelijke middelen ontbraken, zodat naar andere wegen moest worden gezocht. Die weg is gevonden in een goed en samenhangend voorlichtingsbeleid, waarbij zowel de positie als de middelen en de werkwijze van de dienst met elkaar in

overeenstemming zijn gebracht.

Deze situatie is natuurlijk niet direct vergelijkbaar met die in Nederland. De Rijksdienst blijft alleen al via het Nationaal Restauratiefonds en de beoordeling van de meerjarenplanningen van gemeenten nauw bij de dagelijkse gang van zaken betrokken. Toch wordt er een begin gemaakt om de „machtsmiddelen“: geld en beslissingsbevoegdheid over te hevelen naar de gemeenten. Er gaat hierdoor ruimte ontstaan die op een zinnige manier moet worden opgevuuld. Het beleid van de Provinciale Dienst voor het Kunstpatrimonium kan dan een voorbeeld zijn, hoe een nieuw beleid kan zijn aangepast aan de realiteit van een monumentenzorg nieuwe stijl.

Noten:

1) Provinciale dienst voor het Kunstpatrimonium; Rapport van het project „Inventarisatie van de stads- en dorpskerwaarderingsgebieden in Limburg“, Sint-Truiden 1981.

2) Provinciale dienst voor het Kunstpatrimonium; Werkverslag van de provinciale werkgroep Stad en Dorp 1982-1983, Sint-Truiden 1983.